HUMANISTIČKE STUDIJE

3|2017

Univerzitet
Donja Gorica

ČASOPIS
HUMANISTIČKE STUDIJE

Glavni i odgovorni urednik:
Dragan K. Vukčević

Urednica broja „O Evropi”:
Ljubinka Trgovčević Mitrović

Redakcija:
1. Đorđije Borozan (Podgorica);
2. Radule Knežević (Zagreb);
3. Ilija Vujačić (Beograd);
4. Dragica Vujadinović (Beograd);
5. Milan Podunavac (Podgorica);
6. Cirila Toplak (Ljubljana);
7. Mirjana Maleska (Skoplje);
8. Asim Mujkić (Sarajevo).

Savjet:
1. John Keane (Sidney);
2. Nenad Dimitrijević (Beograd);
3. Čedomir Čupić (Beograd);
4. Olga Breskaja (Vilnius);
5. Ana Krasteva (Sofija, Lyon);
6. Panos Ljoveras (Solun);
7. Đuro Šušnjić (Beograd);
8. Radovan Vukadinović (Zagreb);
9. Tonko Maroević (Zagreb);
10. Viljam Smirnov (Moskva);
11. Rudi Rizman (Ljubljana);
12. Alpar Lošanc (Novi Sad);
13. Vesna Kilibarda (Podgorica);
14. Stefano Bianchini (Bologna);
15. Lidija Basta Fleiner (Freiburg);
16. Hans-Georg Ziebertz (Würzburg);
17. Ratko Božović (Beograd).

Sekretar: Nikola Zečević

Dizajn: Mile Grozdanić

Priprema za štampu: Bojan R. Popović
Medeon, Podgorica

Lektura i korektura: Valentina Knežević

Izdavač: HS, UDG

Podgorica,
2017.

3|2017

SADRŽAJ

DRAGAN VUKČEVIĆ Uvodna riječ
glavnog i odgovornog urednika /5/

DIO I TEMA BROJA: O EVROPI
MILAN PODUNAVAC Politička ideja Evrope /9/
GORAN GRETIĆ Kriza ideje ujedinjenja Europe /27/
ASIM MUJKIĆ Europa i Zapadni Balkan u populističkom ruhu /45/
TIHOMIR CIPEK Rusija i Europska unija. Što je ostalo od partnerstva? /61/
ILIJA VUJAČIĆ Kontekstualnost ustavnog patriotizma
— crnogorska perspektiva /77/
NATAŠA JOVANOVIĆ Šta je novo u savremenom evropskom
orijentalizmu? Jedan teorijski ekskurs o (pre)naglašavanju
nasleđa Ibn Halduna u savremenoj socijalnoj misli /97/
RADOSLAV RASPOPOVIĆ Promjene u definisanju
spoljnopolitičkih zadataka crnogorske diplomatije u drugoj
polovini XIX i na početku XX vijeka /115/
BORO VUČINIĆ Balkanski aspekt migracione krize u Evropi /139/

DIO II STUDIJE
LIDIJA ČEHULIĆ VUKADINOVIĆ Međunarodne
organizacije u suvremenim međunarodnim odnosima /163/
FILIP IVANOVIĆ Nevidljiva ljepota i njene vidljive
predstave: Estetika Dionisija Areopagita /177/
PREDRAG ZENOVIĆ The Normative Flaws of Liberal Culturalism /191/

DIO III RECENZIJE
RADULE KNEŽEVIĆ *Suvremena politička teorija*, Crnogorska
akademija nauka i umjetnosti, Podgorica, 2017. (Milan Podunavac) /221/
ĐORĐIJE BOROZAN *Crnogorske dinastije: Vojislavljevići, Balšići,
Crnojevići*, CID, Podgorica, 2017. (Ilija Vujačić) /225/
O identitetu, Crnogorska akademija nauka i
umjetnosti, 2015. (Nikola Zečević) /233/
ILIJA VUJAČIĆ *Saznanje i* politika, Nacionalna zajednica Crnogoraca
Hrvatske / Disput, Zagreb, 2014. (Predrag Zenović) /239/

DIO IV IN MEMORIAM
Prof. dr Lidija Čehulić Vukadinović (1966–2017) (Nikoleta Đukanović) /245/

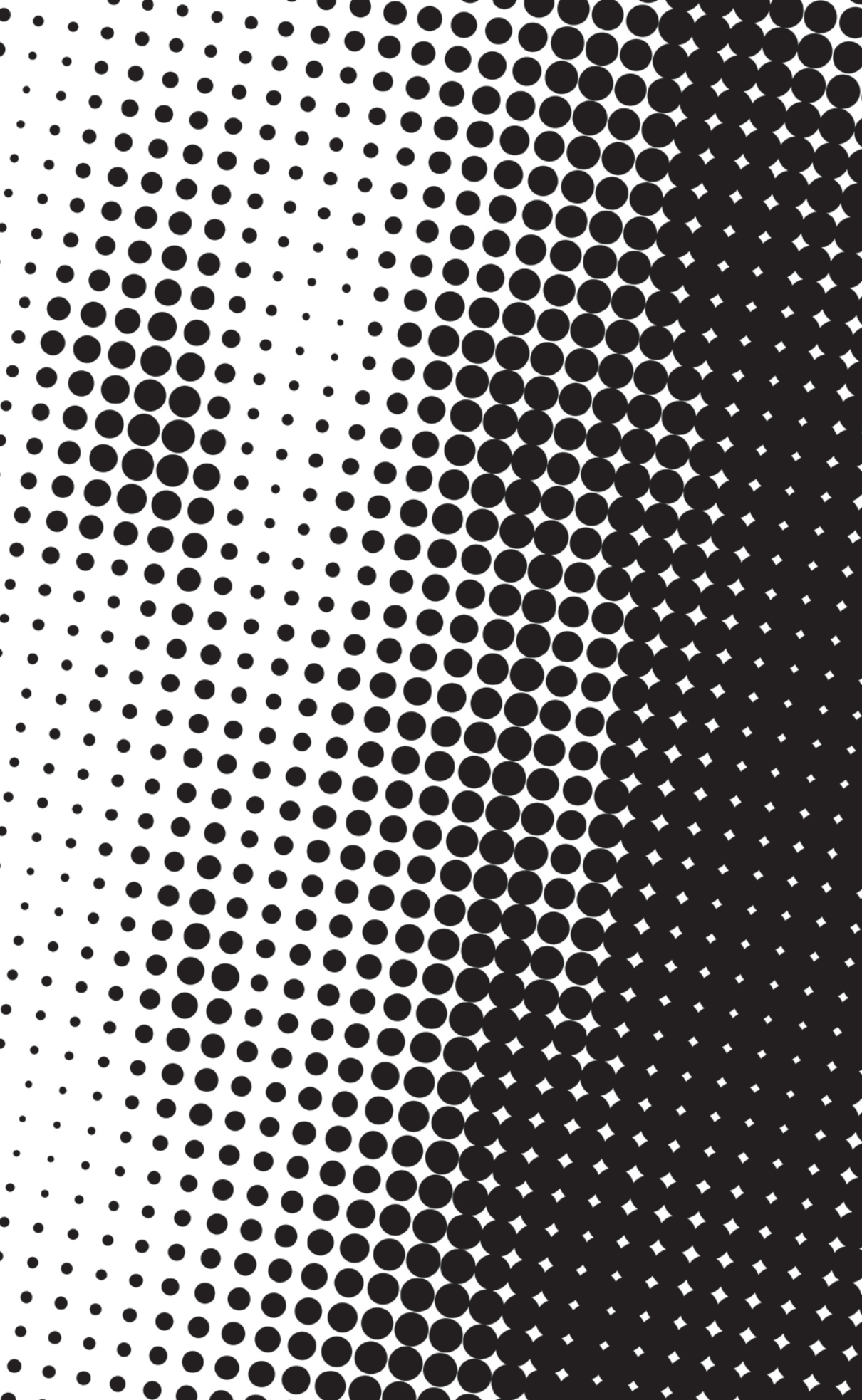

Lidija Čehulić Vukadinović

UDK 327:341.176(100)

Međunarodne organizacije u suvremenim međunarodnim odnosima*

Međunarodne organizacije nezaobilazan su subjekt u proučavanju međunarodnih odnosa. Ali one svakako nisu jedini, a u pojedinim kriznim situacijama niti najvažniji akteri. U vrijeme globalne povezanosti međunarodne zajednice, u njoj egzistira dvijestotinjak država različitih političkih, ekonomskih, vojnih, kulturnih, etničkih, jezičnih, vjerskih i drugih obilježja. Ta velika skupina država je znanstveno-tehnološki, prometno, komunikacijski povezana internetom i raznim drugim oblicima društvenih mreža i agencija, a međunarodne organizacije promatraju se kao dio velike heterogene cjeline zvane novi svjetski poredak, suvremeni međunarodni odnosi, globalna politika ili globalno društvo. Klasične međunarodne organizacije, kao cjeline koje temeljem ugovora okupljaju države u cilju njihove funkcionalne suradnje na nekom području društvenoga života, i koje tu suradnju ostvaruju putem svojih organa, u današnjem multipolarnom svijetu djeluju paralelno s brojnim drugim oblicima povezivanja bilo država, bilo komercijalnog sektora, agencija, nevladinih udruga, transnacionalnih kompanija, asocijacija, udruženja i s 1. U svom djelovanju međunarodne organizacije moraju stalno voditi računa kako o radikalno promijenjenom međunarodnom okruženju tako isto i o svim tim novim akterima koji, sukladno vlastitim mogućnostima i interesima, svakako utječu na strukturu, ali i dinamiku suvremenih međunarodnih odnosa.

Prateći sva ta kretanja globalnog karaktera, međunarodne organizacije susreću se i s pitanjima globalnog uređenja svijeta, pa čak i mogućnostima stvaranja globalne vlade.

Termin globalna vlada (global government) sve je prisutniji u svakodnevnom diskursu, pogotovo kada se analiziraju noviji i fenomeni međunarodnih odnosa poput klimatskih promjena, ekologije, pitanja zaštite endemskih biljnih ili životinjskih vrsta, općih humanitarnih ljudskih prava, pitanja gladi, nedostatka pitke vode ili raznih bolesti. Kao moguće rješenje na te globalne izazove suvremenoga doba

* Poglavlje iz knjige „Uvod u međunarodne organizacije" (Podgorica: CID, Zagreb: Politička kultura, 2016). U pitanju je posljednja objavljena monografija profesorice Fakulteta političkih znanosti (Sveučilište u Zagrebu) i Humanističkih studija (Univerzitet Donja Gorica) u Podgorici, Lidije Čehulić Vukadinović (1966–2017).

spominje se potreba zajedničkog globalnog djelovanja, što kod nekih onda pretpostavlja i stvaranje jedne globalne vlade. Međutim, prema mišljenju Thomasa G. Weissa, u znanosti o međunarodnim odnosima relativno je malo analiza fenomena globalne vlade koje bi nudile konkretne modele njezine operacionalizacije. Weiss navodi da većina znanstvenika pokušaj formiranja globalne vlade u današnjem svijetu vidi kao atavistički idealizam koji sve više blijedi, stoga je istraživati ili podržavati politiku globalne vlade u najmanju ruku naivno, a u krajnjem slučaju ludost.

Za razliku od tog izrazito kritičkog stava, Alexander Wendt zagovara potpuno suprotno mišljenje. Za njega je stvaranje globalne vlade u današnjoj globalno povezanoj, ali i sve fragmentiranijoj međunarodnoj zajednici naprosto neizbježna nužnost. Richard Falk jedan je od rijetkih autora koji je, za vrijeme politike detanta, 1978. godine, konkretizirao svoje viđenje svjetskog poretka predvođenog svjetskom vladom (World Order Models Project). Mnogo je više autora koji, smatrajući da je neki oblik globalne vlade postojao u različitim etapama povijesnog razvoja međunarodnih odnosa, deskriptivno ukazuju na te pojave. Na ovom mjestu istaknut ćemo rad Jamesa A. Yunkera, koji već 40 godina istražuje fenomen globalne vlade. Između ostalih njegovih djela, vrijedno je ukazati na dva kronološka prikaza i analizu nekih oblika globalne vladavine od antike do današnjih dana. To su *The Idea of World Government. From ancient times to the twenty-first century* i *Political Globalization: A New Vison of Federal World Government*.

Za Yunkera postojanje vlade prihvatljivo je u različitim oblicima društvenoga života na lokalnoj, regionalnoj i nacionalnoj razini. Ali na globalnoj razini nemoguće je oformiti svjetsku vladu koja će u svojim nadležnostima biti jednako efikasna kao na nižim razinama. Po Yunkeru glavna razlika između vlada nacionalnih država i svjetske vlade nije u njihovim nadležnostima (sigurnost, razvoj, ekonomija i sl.), već isključivo u opsegu teritorija i broju stanovnika kojima se upravlja. Svjetska vlada imala bi nadležnost nad svim akterima društvenog života u međunarodnoj zajednici.

No za razliku od nacionalnog ili regionalnog okruženja, gdje je princip suradnje zastupljeniji i poželjniji od principa međusobnog rivalstva i natjecanja, na globalnoj razini situacija je obrnuta, smatra Yunker. Princip kompetitivnosti između najrazličitijih aktera na globalnoj sceni, uključujući i međunarodne organizacije, mnogo je prisutniji i dominantniji od želje za suradnjom. Nemogućnost da se uspostavi jedan adekvatan instrument moći koji bi prisiljavao sve aktere da djeluju sukladno globalno postavljenim normama i kažnjavao prekršitelje tih normi glavni je problem nefunkcioniranja, pa samim tim i neuspostavljanja globalne vlade. Organizacija ujedinjenih naroda, utemeljena još davne 1945. godine, predstavlja najviši oblik političkog autoriteta i svojevrsnog modela globalne vlade, koji je bilo moguće realizirati u datim međunarodnim okolnostima, smatra Yunker.

Polazeći od suvremene realnosti i datosti današnje globalizirane međunarodne zajednice, Yunker nudi vlastiti koncept stvaranja svojevrsnog modela globalnih međunarodnih odnosa predvođenih jednom globalnom državom utemeljenom na globalnoj vladi: stvaranje Federalne unije demokratskih naroda (*Federal Union of Democratic Nations*). Federalna unija bila bi supernacionalna federacija. Njezin autoritet i moć djelovanja bili bi između današnjeg autoriteta Organizacije ujedinjenih naroda i ideje federalista o univerzalnoj federalnoj svjetskoj državi. Federalna unija demokratsklh naroda sastojala bi se od demokratskih država koje bi, u toj velikoj federaciji država, zadržale autonomiju nad svim internim politikama sve dok one ne bi ugrožavale druge države članice. Države bi i dalje imale svoje vlade, kulturu i nacionalni identitet. Članice Federalne unije demokratskih naroda bile bi sve demokratske države, pri čemu se demokracija shvaća kao odgovornost nacionalne vlade za potrebe stanovništva dotične drzave. Uz to, članovi nacionalnih vlada demokratskih država članica, predlagane Federalne unije, morali bi biti izabrani od domicilnog stanovništva države na regularnim, slobodnim, demokratskim izborima, a izabrana vlada države članice trebala bi osiguravati svojim građanima slobodu govora, slobodu javnih medija i pravo na politički angažman.

Federalna unija demokratskih naroda bila bi osnovana Ustavom Federalne unije koji bi se sastojao od pet osnovnih dijelova (principa na kojima bi se temeljila Federalna unija). U prvom dijelu Ustava definirala bi se svrha i ciljevi takve organizacije, drugi dio definirao bi vlast Federalne unije koja bi se sastojala od zakonodavne, izvršne i sudske vlasti. Treći dio odnosio bi se na odgovornost i zadaće supranacionalne vlasti Federalne unije, četvrti na pravo i odgovornosti nacionalnih država članica i peti na prava i odgovornosti stanovništva Federalne unije. Dvije najvažnije komponente vezane uz prava i odgovornosti nacionalnih država bile bi: prvo, pravo države č 1 anice na izlazak mirnim putem iz članstva Federalne unije i drugo, privremeno pravo zadržavanja kontrole nad nacionalnim oružanim snagama i naoružanjem, uključujući i nuklearno oružje. Yunker smatra da su, imajući na umu današnje sve izraženije težnje nacionalnih država da očuvaju suverenitet nad vlastitim odbrambenim sektorom, ove iznimke nužnost u prvoj fazi stvaranja Federalne unije. Ukoliko bi se Unija razvijala uspješno, ova zadržana prava na nacionalnoj razini država postala bi s vremenom irelevantna.

Federalna unija demokratskih naroda imala bi sve odlike suverene supranacionalne države: stanovništvo, teritorij, vojsku, glavni grad, političku federalnu vlast i suverenost. Federalna unija zamišljena je kao legitimna svjetska država, ali s manje centralizirane političke moći i autoriteta u odnosu na klasičnu unilateralanu svjetsku državu. Zajedničke veze stvarale bi se i produbljivale postupno, pažljivo, ne iritirajući nacionalne države članice Federalne unije, u jednom dugoročnom procesu očekivanog stalnog progresa. Evolucija, a ne revolucija riječ je koju Yunker upotrebljava opisujući predlaganu Federalnu

uniju demokratskih naroda kao poželjni model strukture suverenih međunarodnih odnosa. Federalna unija ne vidi se kao kraj povijesti, već kao organski dio povijesnog razvoja međunarodnih odnosa.

Očito je da u tako zamišljenom Yunkerovom konceptu međunarodne regionalne organizacije nemaju svoje mjesto ni ulogu, čak ni u ranim fazama funkcionisanja Federalne unije demokratskih naroda. Naime, međunarodne organizacije, posebno se to odnosi na međunarodne vladine organizacije, polaze od pretpostavke da države članice ipak zadržavaju najveći dio svoje suverenosti, a neke čak zahtijevaju da se princip neintervencije u unutarnja pitanja država članica uvede i u osnivački akt organizacije. Uspostava bilo kakvog oblika svjetske vlade ili nadnacionalne svjetske države nije kompatibilna s tim principom.

Posthladnoratovske težnje za uspostavom globalne vlade vežu se primarno uz pojedine segmente društvenog života i odraz su globalizacije međunarodnih ekonomskih odnosa, globalizacije svjetske trgovine, međunarodnog financijskog sektora, komunikacija, ljudskih prava, brige za zaštitu okoliša. U tom kontekstu George Keohane i Josef Nye rade distinkciju između vlade i vladanja/upravljanja. Upravljanje obuhvaća proces i postojanje institucija, bilo formalnih ili neformalnih, koje definiraju i obnašaju kolektivne aktivnosti određene grupe. Grupa je bilo koji oblik povezanosti pojedinaca fokusiranih na ostvarenja određenog cilja u globalnom okruženju. To mogu biti klasične međunarodne organizacije, ali i čitav niz drugih oblika formalnog ili neformalnog povezivanja ljudi, agencija, država i sl. Naglašavajući upravo te neformalne oblike povezivanja i njihovu ulogu u suvremenim međunarodnim odnosima, u odnosu na međunarodne organizacije velik broj autora upotrebljava termin globalno civilno društvo kao sve značajniji podsustav suvremenih međunarodnih odnosa.

David Held definira globalno civilno društvo kao dio društvenog života (ekonomska, politička sfera, kulturne aktivnosti...) koji je organiziran temeljem privatnih ili dobrovoljnih aranžmana pojedinaca ili grupa izvan direktne kontrole od strane državne vlasti.

Bivši generalni tajnik Organizacije ujedinjenih naroda Kofi Annan snažno je zagovarao jačanje globalnog civilnog društva naglašavajući kako smo završetkom Hladnog rata ušli u jednu novu povezaniju fazu međunarodnih odnosa u kojoj akteri civilnog društva mogu postići mnogo više nego međunarodne organizacije. Razvidno je da se razvija jedan novi oblik diplomacije gdje međunarodne organizacije u suradnji s brojnim drugim akterima mogu mnogo lakše zajednički ostvariti određene ciljeve.

Potrebu jačanja globalnog civilnog društva naglasio je Kofi Annan i u svom Milenijskom izvješću pred Generalnom skupštinom Organizacije ujedinjenih naroda. Formalne međunarodne organizacije brzinom svog rada, informiranošću, personalnim kapacitetima ne mogu adekvatno pratiti sve globalne promjene, stoga je potrebno

mobilizirati sve raspoložive resurse i kapacitete i ofmormiti snažno, povezano globalno civilno društvo.

David Armstrong, Lorna Lloyd i John Redmond začetke modernoga globalnog civilnog društva vide u prvom Svjetskom kongresu međunarodnih udruženja (*World Congress of International Association*) održanom u Bruxellesu 1910. godine na kojemu su sudjelovale 132 međunarodne nevladine organizacije.

Danas su od svih aktera prisutnih u globalnom civilnom društvu ipak najprepoznatljivije nevladine međunarodne organizacije. Svojim upornim radom skrenule su pozornost međunarodnih organizacija i kreatora svjetske politike na brojna akutna pitanja na nacionalnoj, regionalnoj ili globalnoj sceni.

Primjerice, Konvencija protiv torture usvojena 1984. godine, u velikoj je mjeri rezultat dugogodišnje kampanje i rada brojnih nevladinih organizacija predvođenih organizacijom Amnesty International. Međunarodna kampanja za zabranu proizvodnje i upotrebe pješačkih mina, vođena od strane tisuća nevladinih organizacija iz raznih djelova svijeta u suradnji s vladama pojedinih zemalja, koja je rezultirala potpisivanjem međunarodnog Ugovora o zabrani upotrebe pješačkih mina, nagrađena je 1997. godine Nobelovom nagradom. Kanadski ministar vanjskih poslova Lloyd Axworthy, koji je osobno bio vrlo aktivan u toj kampanji te inicirao održavanje Međunarone konferencije o pješačkim minama 1996. godine, izjavio je poslije kako je upravo ta kampanja dokaz mogućeg razvoja suradnje globalnog civilnog društva i međunarodnih organizacija, te vlada nacionalnih država.

Nevladine organizacije postigle su značajne uspjehe na planu prozivanja pojedinih članova nacionalnih vlada država zbog njihova nezakonitog ponašanja (naming and shaming governments). U radu Grupe Svjetske banke posebnu dodjelu povoljnih kredita i projekata najnerazvijenijim državama svijeta nadzire i specijalan organ, Inspection Panel, sačinjen od tri predstavnika nevladinih organizacija.

No odnosi između nevladinih organizacija i međunarodnih organizacija nisu uvijek tako idilični i konstruktivni. Kritičari jačanja globalnog civilnog društva ističu tzv. demokratski deficit njegovih aktera, u prvom redu nevladinih organizacija čiji predstavnici nisu legalno izabrani na demokratskim izborima poput vlada nacionalnih država ili predstavnika izabranih po određenoj pravnoj proceduri u tijelima međunarodnih organizacija. Zagovornici pak globalnog civilnog društva uvode termin kosmopolitske demokracije (cosmopolitan democracy) u kojoj, pri donošenju ključnih odluka vezanih uz neki globalni problem, ravnopravno s legalnim centrima moći na nacionalnoj ili regionalnoj razini mogu odlučivati i razne grupe i udruženja izvan nadležnosti nacionalnih vlada.

Znanstveno-tehnološka revolucija, novi oblici komunikacije i pogotovo razvoj interneta omogućuju stvaranje najrazličitijih tzv. virtualnih pokreta (virtual movements) koji egzistiraju u tzv. cyber prostoru. To su različiti oblici, putem društvenih mreža organiziranih koalicija ili udruga, najrazličitijih aktivista čije područje djelovanja

pokriva širok spektar ciljeva. *Direct Action Network*, *Alliance for Global Justice*, *Global Action*, *Greenpeace*, *Friends of the Earth* samo su neki od njih. Njihov broj povećava se iz dana u dan, kao i broj njihovih sljedbenika, odnosno aktivista. Međunarodne organizacije ne mogu zaustaviti njihovo djelovanje niti utjecati na pravac njihove akcije. U usporedbi s međunarodnim organizacijama, pa čak i velikim dijelom aktera globalnog civilnog društva, takve organizacije imaju mogućnosti mnogo bržeg prenošenja informacija i nuđenja odgovora na određene krize.

Međunarodne organizacije svakako pridonose rješenju pojedinih kriza, ali i svojim djelovanjem uklanjaju prepreke koje koče međunarodnu suradnju na raznim područjima društvenog života. Pri tom ne uspijevaju uvijek ukloniti sve prepreke za suradnju, pogotovo na planu sigurnosti gdje države članice, vodeći se svojim partikularnim nacionalnim interesima, često onemogućavaju zajedničko djelovanje. No ipak, djelovanje razgranate mreže raznih međunarodnih organizacija pridonosi i uspostavi određenog modela međunarodnih odnosa.

Volker Rittberger i Bernhard Zangl navode četiri glavna takva modela u kojima su međunarodne organizacije imale ili mogu imati različite uloge.

To su:

- model međunarodne anarhije;
- model svjetskog hegemona;
- model svjetske države;
- model globalnog upravljanja.

U modelu međunarodne anarhije međunarodne organizacije teško mogu pridonijeti uspostavi odnosa međunarodne suradnje. Međunarodna anarhija ovdje nije sinonim za kaos i klasičnu anarhiju. To je model međunarodnih odnosa u kojem države članice polaze od svojih nacionalnih interesa i samostalno, bez ulaska u neke institucionlizirane forme (međunarodne organizacije), sukladno vlastitom nahođenju i procjeni situacije, a ne općeprihvaćenim društvenim normama, djeluju na međunarodnoj sceni. Države određuju svoje ponašanje u skladu sa željama za postignućem određenih ciljeva ili željom za izbjegavanjem vlastitog neuspjeha. U takvom modelu sustavna i kontinuirana suradnja temeljena na dobrovoljnosti država i poštivanju univerzalnih normi teško je zamisliva. Jedino u slučaju kada više aktera ima slične ili identične ciljeve, moguće je pretpostaviti njihovu funkcionalnu suradnju. U tim relativno rijetkim slučajevima suradnje i privremenog stvaranja nekog oblika međunarodne organizacije tri faktora su presudna:

- prethodna suradnja s drugim akterima na tom planu;
- individualna percepcija države o vlastitoj snazi na međunarodnoj sceni;
- način na koji država koja stupa u određene institucionalne oblike suradnje može iskoristiti ciljeve postignute tom suradnjom.

No u većini slučajeva države su samodovoljne u ispunjenju svojih ciljeva i oslanjaju se na vlastite snage. U nedostatku univerzalnih

normi i pravila kao i jednog supranacionalnog tijela, vlade koja bi osiguravala i kontrolirala njihovu provedbu od strane država, model međunarodne anarhije ipak na dulje staze može prouzročiti nestabilnosti i kaos u međunarodnoj zajednici.

Model svjetskog hegemona također nije pogodan za intenzivnije djelovanje, rast i razvoj međunarodnih organizacija, kao ni za razvijanje različitih oblika kooperacije. U tom modelu hegemon koristi svoju jasno prepoznatljivu nadmoć na vojnom, ekonomskom i političkom planu te vlastitim resursima stvara društveni poredak koji najbolje odgovara njegovim vlastitim interesima te politikom mrkve i batine osigurava da i drugi akteri poštuju tako uređen model međunarodnih odnosa.

U takvom sistemu distribucija moći postavljena je asimetrično u međunarodnoj zajednici, o volji hegemona ovisi koji će dio svijeta biti ekonomski bogatiji, stabilnij i s više resursa za život i razvoj. Postavljene norme također nemaju jednak značaj za sve aktere međunarodne zajednice, neki uopće ili vrlo malo imaju koristi od univerzalnih normi. Istodobno takvi akteri ih vrlo teško mogu samostalno promijeniti ili utjecati na njih, s obzirom na ukupnu moć hegemona. Međutim model hegemona može se održati relativno kratko kao model ukupnih međunarodnih odnosa jer s gubljenjem ili slabljenjem moći hegemona njegovi osnovni postulati propadaju.

Hegemon može uspostavljati određene međunarodne organizacije u čijoj strukturi u radu će on također biti dominantan. Slabljenjem moći hegemona takve međunarodne organizacije mogu nastaviti i dalje sa svojim aktivnostima.

Kao primjer uzima se Svjetska trgovinska organizacija ili Grupa Svjetske banke. U obje su te organizacije Sjedinjene Američke Države — koje su temeljem ukupne nadmoći nakon Drugoga svjetskoga rata imale dominantnu ulogu u kreiranju poslijeratnog ekonomskog i financijskog međunarodnog poretka — imale odlučujuću riječ, kako pri njihovu stvaranju tako i u načinu djelovanja i raspolaganja kapitalom. Slabljenjem dominacije Sjedinjenih Američkih Država (bipolarizam, multilateralizam) te organizacije i dalje funkcioniraju.

Postojanje hegemona ipak ograničava funkcioniranje međunarodnih organizacija, stoga one, nakon slabljenja modela hegemona, mogu imati značajniju ulogu u stvaranju jednog novog modela međunarodnih odnosa.

Kao najčešći primjer modela hegemona uzima se razvoj međunarodnih odnosa na početku 21. stoljeća kada su Sjedinjene Američke Države bile dominantne na sva četiri osnovna polja društvenog života: vojnom, gospodarskom, financijskom i kulturološkom.

Pokušavajući zadržati što dulje takav model međunarodnih odnosa, Sjedinjene Države su prednost u odnosu na djelovanje putem međunarodnih organizacija davale osnivanju raznih klubova, asocijacija, grupa (G-7, G-20) unutar kojih su se adresirali pojedini problemi. Osnivanje takvih organizacija omogućavalo je hegemonu da sam bira svoje partnere s kojima želi rješavati određene regionalne i

globalne probleme i postavlja pravila djelovanja tih organizacija koja su u skladu s interesima hegemona. Sve navedeno svakako da slabi ulogu međunarodnih organizacija u modelu hegemona.

Realizacija svjetske države kao modela međunarodnih odnosa za većinu je autora nerealna. Tim više što globalna međunarodna zajednica ne ide u pravcu izgradnje globalnog društva koje bi moglo biti preduvjet stvaranja jedne svjetske države. Jedan od rijetkih pobornika uspostave svjetske države je Norbert Elias, koji vrhunac civilizacije ne vidi u uspostavi samostalnih suverenih država, već upravo u stvaranju svjetske države sposobne da uvede univerzalne norme i principe ponašanja obvezatne za sve članove. Hijerarhijski ta svjetska država bila bi iznad nacionalnih država, te bi njezina uspostava zahtijevala prijenos suverenosti s nacionalne na supranacionalnu razinu svjetske države. Učinkovitost svjetske države temeljila bi se na hijerarhijski postavljenom međunarodnom poretku (gdje bi svjetska država bila na vrhu te hijerarhije) te njezinom legalnom monopolnom pravu na upotrebu sile.

U procesu stvaranja svjetske države kao modela međunarodnih odnosa za Eliasa upravo međunarodne organizacije imaju presudnu ulogu. Kao preteča uzima se primjer organizacije Ujedinjenih naroda gdje Vijeće sigurnosti te organizacije ima monopol u realizaciji sustava kolektivne sigurnosti.

Brojne su kritike ideje stvaranja svjetske države. Teško je vjerovati da bi sve države svijeta dobrovoljno pristale formirati jedinstvenu svjetsku državu. One sumnjičave ili neodlučne trebalo bi prisiliti, u konačnici, i upotrebom vojne sile. S obzirom na današnju rasprostranjenost vojnog naoružanja i militarizaciju pojedinih država ili regija svijeta, uspješna upotreba vojne sile s ciljem stvaranja svjetske države nerealna je. Postavlja se i pitanje tko ima legitimno pravo upotrijebiti vojnu silu za postizanje takvog cilja?

Dio zemalja tzv. zapadnog civilizacijskog kruga protivi se stvaranju svjetske države jer smatraju da bi ukupno, u takvoj državi, stupanj demokratizacije globalnog društva bio na mnogo nižoj razini nego što ga one imaju danas. Ne vjeruje se ni u mogućnost da bi svjetska država mogla uspostaviti miran i siguran model međunarodnih odnosa, spriječiti izbijanje novih ratova i 1 i zabraniti upotrebu vojne sile kao sredstva komuniciranja u međunarodnim odnosima. U dosadašnjoj fazi razvoja međunarodne zajednice mnogo je više žrtava u internim nego u internacionalnim sukobima. Skeptici ne vjeruju da bi svjetska država bila u potpunosti lišena različitih internih sukoba.

Umjesto stvaranja svjetske države, upravo rad pojedinih međunarodnih organizacija vidi se kao dobar primjer pokušaja rješavanja nagomilanih globalnih problema. Usprkos njihovim različitim ograničenjima u operacionalizaciji tih ciljeva, one se ipak postupno profiliraju kao značajni univerzalni akteri (Organizacija ujedinjenih naroda, Međunarodni sud pravde, Međunarodni sud za kriminal...).

Model globalnog upravljanja također ne pokriva svu raznolikost sadržaja suvremenih međunarodnih odnosa. Njegov temeljni postulat,

postojanje normi i pravila ponašanja kojih se dobrovoljno pridržavaju akteri na međunarodnoj sceni, bez jedne supranacionalne i 1 i supernacionalne hijerarhijske strukture odlučivanja (princip *governance without government*) jednostavno još nije zaživio u globaliziranom svijetu. Pitanje je da li će model globalnog upravljanja postati dominantan model suvremenih međunarodnih odnosa u budućnosti? Postojana međunarodna suradnja aktera temeljena na međunarodno prihvaćenim pravilima ponašanja također je idealistički zamišljen koncept koji u dinamici, heterogenosti i fragmentiranosti suvremenoga svijeta nije lako ni jednostavno uvijek i na svim područjima ostvariti. Međunarodne organizacije trebale bi pomoći da se države postupno odriču svojih nacionalnih sebičnih interesa. Upravo postojanje međunarodnih organizacija trebalo bi, na stanoviti način, natjerati države na uvjetovanu suradnju. U pokušaju stvaranja globalnog upravljanja kao modela međunaradnih odnosa međunarodne organizacije imaju funkciju da teoriju neoliberalnog institucionalizma operacionaliziraju i stvore uvjete za veću suradnju država temeljem poštivanja zajedničkih normi i vrijednosti ako i kada im to nije u primarnom nacionalnom interesu, odnosno kada se osjećaju nelagodno. Upravo u modelu globalnog upravljanja, za čiju realizaciju nije potrebna nova struktura međunarodnih odnosa, veći je naglasak na socijalnoj transfomaciji aktera međunarodnih odnosa u cilju prihvaćanja i dobrovoljne implementacije većeg broja međunarodno prihvaćenih normi i pravila ponašanja.

Međunarodne organizacije intenzivno se proučavaju i unutar globalnih studija, relativno nove, ali sve popularnije i rasprostranjenije znanstvene discipline. Njihova uloga analizira se s aspekta globalizacije. Manfred B. Steger u svojoj analizi četiri dimenzije globalizacije, ekonomskoj, političkoj, kulturnoj i ekološkoj, vidi upravo ekonomsku dimenziju globalizacije kao poticaj jačanja ne samo postojećih međunarodnih organizacija, već i nastanak čitavog niza novih oblika institucionalnog povezivanja suverenih država. U tom kontekstu moramo naglasiti ulogu međunarodnih ekonomskih organizacija od kojih su neke u procesu globalizacije svijeta prerasle u transnacionalne korporacije. Njihova teritorijalna rasprostranjenost, broj zaposlenih, kapital kojim raspolažu i benefiti koje ostvaruju s pravom ih stavljaju na istaknuto mjesto u analizi suvremenih međunarodnih organizacija. Analiza bruto društvenog proizvoda iz 2005. godine pokazuje da su od 100 najvećih ekonomija svijeta te godine 42 bile međunarodne korporacije, a 58 nacionalne države. Godine 2007. *Royal Dutch Shell* ostvarivao je dobit u visini bruto nacionalnog dohotka Austrije, *Walmart Stores* u visini Švedske, *Chevron* Tajlanda, *British Petrol* Danske, a *Exxon Mobile* Saudijske Arabije.

Telekomunikacijska tvrtka *Nokia*, prije udruživanja 2007. godine sa *Simensom*, primjer je kako ekonomska korporacija može osnažiti ne samo ekonomiju već i ukupni imidž jedne relativno male države. Korporacija *Nokia* bila je motor pokretač finskoga gospodarstva. Sa

22.000 zaposlenih stanovnika Finske, godišnji prihodi od prodaje od cca 25 milijardi dolara bili su na razini ukupnog budžeta te države.

Ne čudi stoga što mnogi smatraju upravo transnacionalne kompanije ne samo glavnim međunarodnim organizacijama, već i glavnim subjektima globalnih međunarodnih odnosa.

Noviji fenomen vezan uz međunarodne organizacije svakako je i porast čitavog niza okupljanja država svijeta (neovisno o njihovoj teritorijalnoj povezanosti) s ciljem da se suprotstave ili umanje djelovanje postojećih međunarodnih organizacija. BRICS i Euroazijska ekonomska unija neki su od najprepoznatljivijih takvih okupljanja država.

Akronim BRIC sročio je 2001. godine Jim Oneil, jedan od vodećih ekonomista korporacije *Goldman Sachs Asset Managment*. U tekstu pod nazivom *Building Better Global Economic BRICs* predviđao je da će četiri velike zemlje čija početna slova čine termin BRIC — Brazil, Rusija, Indija i Kina — imati dominantnu ulogu u svjetskoj ekonomiji u idućih pedesetak godina. Ministri vanjskih poslova navedene četiri zemlje neformalno su se sastali na marginama zasjedanja Opće skupštine Organizacije ujedinjenih naroda 2006. u New Yorku razmatrajući mogućnost većeg utjecaja tih zemalja s tada intenzivno rastućim gospodarstvima na globalni ekonomski i politički poredak. Godine 2009. u ruskom gradu Jekaterinburgu održan je prvi službeni summit šefova država BRICs-a. Delegacije svojih država na summitu su predvodili Liz Inacio, Lula da Silva, Dmitrij Medvedev, Manmohan Singh i Hu Jintao, a raspravljalo se o realnim potrebama i mogućnostima da te četiri zemlje unaprijede globalni ekonomski sustav međunarodnih odnosa, restrukturiraju financijske globalne institucije te pronađu modelitete efikasnije i veće, prvenstveno, gospodarske suradnje u budućnosti. Posebna rasprava vođena je o mogućnostima većeg političkog utjecaja zemalja BRICs-a na međunarodnoj sceni, s naglaskom na tada postojeće svjetske krize. Godinu dana kasnije, 2010, u rad BRICs-a uključuje se još jedna zemlja u razvoju, Južnoafrička Republika. Grupa mijenja naziv u BRICS (zadnje S označava novopridošlu članicu), a tadašnji južnoafrički predsjednik Jacob Zurna i službeno je prisustvovao summitu BRICS-a sljedeće godine u Kini. Od tada se šefovi država i vlada zemalja BRICS-a sastaju redovito na godišnjim summitima (konzultacije se kontinuirano održavaju u međuvremenu) kako bi razmotrili mogućnost stvaranja jednog pravednijeg (u odnosu na zapadni) ekonomskog svjetskog poretka u kojem bi srednje razvijene zemlje poput njih samih, kao i male zemlje, imale veći utjecaj na ekonomskoj ali i političkoj sceni globalnoga svijeta. U tom kontekstu jedna od njihovih glavnih preokupacija bila je težnja za stvaranjem multipolarnog svijeta u kome će one dobiti novu ulogu. Sumirano, nastanak BRICS-a može se tumačiti kao revolt na postojeći proces globalizacije suvremenog svijeta koji je, u znanstveno-tehnološkom, ekonomskom, političkom, kulturološkom i mnogim drugim aspektima društvenoga

života i dalje snažno predvođen zemljama tzv. zapadnog civilizacijskog kruga na čelu sa Sjedinjenim Američkim Državama.

U svojoj kritici i neslaganju s globalnim procesima i trendovima suvremenih međunarodnih odnosa, prvenstveno na ekonomsko-financijskom planu, ali i globalnim političkim pitanjima poput zaštite ekologije, industrijskog razvoja, klimatskih promjena i sl, zemlje BRICS-a polaze od nekih svojih prednosti. One zajedno imaju više od tri milijarde stanovnika, i 1 i 42 posto ukupne svjetske populacije. Radi se pretežito o mladom stanovništvu, a sve zemlje BRICS-a, osim Rusije, imaju snažan demografski rast. Zajedno ostvaruju 17 posto ukupnog svjetskog izvoza, oko 20 posto ukupnog svjetskog bruto društvenog proizvoda i, do globalne financijske krize 2014. godine, članice BRICS-a bile su u skupini najbrže rastućih ekonomija svijeta.

Međusobna trgovina članica BRICS-a također je u znatnom porastu, od 27 milijardi dolara iz 2002. godine porasla je na 282 milijarde u 2012, odnosno 500 milijardi dolara u 2015. godini. Istodobno porastao je i izvoz zemalja BRICS-a u njihove tradicionalne trgovačke partnere: Sjedinjene Američke Države, Europsku uniju i Japan.

Osim na ekononomskom planu članice BRICS-a nastoje biti prepoznatljive na međunarodnoj sceni i u drugim aspektima. Istraživanje Londonskog međunarodnog instituta za sigurnosne studije (IISS) pokazuje da su ukupna izdvajanja za obranu članica BRICS-a u 2012. godini iznosila 240 milijardi dolara, gotovo identično kao i izdvajanja članica Europske unije (250 milijardi dolara).

Zemlje BRICS-a u početku nisu iskazivale želju za formiranjem jedne klasične institucionalizirane međunarodne organizacije temeljene na ugovoru, zajedničkim organima odlučivanja i djelovanja. Njihove odluke donose se konsenzusom, nisu obvezujuće, više su na razini preporuka i uspostave novih veza i oblika suradnje. Čelnici BRICS-a koriste priliku i sastaju se prije velikih političkih sastanaka poput zasjedanja Opće skupštine Organizacije ujedinjenih naroda, summita zemalja G-20, Svjetskog ekonomskog foruma u Davosu ili Svjetske konferencije o klimatskim promjenama u Kopenhagenu. S vremenom sastanci su počeli biti učestaliji i članice BRICS-a samostalno su raspravljale i donosile određene zaključke u obliku rezolucija vezano uz pitanja zaraznih bolesti (Deklaracija o borbi protiv tuberkuloze, Deklaracija o sprečavanju širenja virusa ebole), ali i općehumanitarnih problema suvremenog svijeta (pitanja migracija, starenja stanovništva, ženskih prava i sl.). Organizacija velikih sportskih natjecanja u članicama BRICS-a (Svjetsko nogometno prvenstvo u Južnoafričkoj Republici, Brazilu, Rusiji, Olimpijske igre u Kini, Rusiji, Brazilu) također pridonose značenju i imidžu BRICS-a.

No, ekonomsko-finanscijska pitanja još uvijek su u glavnom fokusu djelovanja zemalja BRICS-a. Upravo na tom području krenulo se i u prve konkretne oblike veće institucionalizacije BRICS-a. Formirana je Nova razvojna banka (New Development Bank) sa sjedištem u Šangaju i podružnicom u Južnoafričkoj Republici te *Contingent Reserve Arrangement*, institucija koja bi, po uzoru na Međunarodni

monetarni fond, trebala regulirati financijski sustav članica BRICS-a (predviđeno je izbacivanje financijskog aranžmana temeljenog na američkom dolaru kao platnom sredstvu i uvođenje zajedničke valute BRICS-a. To su prve konkretne inicijative kojima se radikalno želi promijeniti postojeći globalni gospodarsko-monetarni sustav odnosa. No zbog nejedinstva članica oko kvota početnog kapitala koji je potrebno uložiti za stabilno i kontinuirano funkcioniranje oba ta aranžmana, realizacija zamišljenoga ide vrlo polako.

Mnogi se pitaju hoće li se BRICS razviti u klasičnu međunarodnu organizaciju kojoj će se s vremenom pridružiti i neke druge zemlje? Naime, Afganistan, Argentina, Bangladeš, Egipat, Grčka, Indonezija, Iran, Nigerija, Sudan, Sirija i Turska izrazile su interes za članstvom u BRICS-u. Ili će grupa BRICS zbog sve izraženijih razlika unutar postojećih članica sve više slabjeti u budućnosti?

Dvije članice BRICS-a, Rusija i Kina, tradicionalno su velike i značajne zemlje u međunarodnim odnosima, zemlje koje posjeduju značajan arsenal nuklearnog naoružanja i stalno mjesto u Vijeću sigurnosti Organizacije ujedinjenih naroda. Rusija BRICS uspješno koristi za resetiranje svojih odnosa sa Zapadom, prvenstveno sa Sjedinjenim Američkim Državama, i to na političkom planu, pokušavajući se izboriti na međunarodnom planu za jedan novi sustav vrijednosti i interesa. Kina u BRICS-u vidi šansu da potvrdi svoj status zemlje s najbrže rastućom ekonomijom, ali i zemlje koja je ključna za ukupne odnose na azijsko-pacifičkom prostoru. Brazil, Indija i Južnoafrička Republika imaju ambicije osnažiti svoj utjecaj kao regionalne sile, i pokušati se izboriti za stalno mjesto u Vijeću sigurnosti Organizacije ujedinjenih naroda zastupajući interese zemalja kontinenata na kojima se nalaze. Južnoafrička Republika, ukupno najslabija članica BRICS-a, zainteresirana je i za produbljivanje suradnje i uspostavu većeg stupnja solidarnosti između zemalja južnog dijela svijeta (tzv. *South-South Solidarity and Cooperation*).

Kina u Vijeću sigurnosti nije podrža 1 a referendum na Krimu, potaknut i suorganiziran od strane Rusije, sve članice BRICS-a ostale su suzdržane kada se raspravljalo u Općoj skupštini Organizacije ujedinjenih naroda o ruskoj aneksiji Krima. Osim toga, članice BRICS-a ne ostvaruju više tako brz i snažan ekonomski rast kao u vremenima stvaranja organizacije. Osim Indije bruto društevni proizvod svih zemalja na godišnjoj razini u znatnom je padu.

Stvaranje *Euroazijske ekonomske unije* (EAEU) često se označava i kao najambiciozniji pokušaj regionalne integracije na euroazijskom prostoru. Vidljivo je to i iz ciljeva koje je ta organizacija predvidjela ostvariti.

To su:

- uspostava slobodnog kretanja roba, ljudi, kapitala i usluga unutar teritorija država članica organizacije;
- usvajanje zajedničkih ekonomskih politika država članica;
- osiguravanje uvjeta za zajednički pristup transportnoj infrastrukturi država članica;

• stvaranje zajedničkog energetskog tržišta zemalja članica;
• uklanjanje netarifnih barijera na trgovinu unutar zemalja članica.

Tako postavljeni ciljevi sporo se realiziraju. Rusija je bila glavni inicijator Euroazijske ekonomske unije nastojeći usporiti ili spriječiti brže razvijanje odnosa bivših socijalističkih republika Sovjetskog Saveza, danas suverenih država, sa Zapadom, posebice Europskom unijom.

Kao temeljni ciljevi postavljeni su gotovo identični ciljevi na kojima je počivala politika integracije zemalja Zapadne Europe nakon završetka Drugoga svjetskog rata. Oko 96 posto ukupne trgovinske razmjene zemalja Euroazijske ekonomske unije je bilateralna suradnja pojedine članice Unije s Rusijom. Ulazak Rusije u Svjetsku trgovačku organizaciju dao je dodatne prednosti ruskoj trgovini i ekonomiji. Stoga je očito da se radi o jednoj izuzetno asimetričnoj ekonomskoj uniji. Osim toga, ekonomska suradnja teško je ostvariva u regiji gdje postoje brojna otvorena i latentna bilateralna i regionalna neriješena pitanja i konflikti. Sankcije nametnute od strane zapada Rusiji dodatni su motiv Moskvi da poveća svoju trgovinsku i ekonomsku suradnju s tim zemljama. No, istraživanja javnog mnijenja iz 2015. godine pokazuju da je u Armeniji, Bjelorusiji i Kazahstanu opala podrška suradnji unutar Euroazijske ekonomske unije, u Armeniji, Kazahstanu i Kirigistanu čak su izbile i demonstracije lokalnog stanovništva protiv daljnje politike ekonomske integracije u okviru Euroazijske ekonomske unije. Glavni razlog nefunkcioniranja Euroazijske ekonomske unije sukladno njezinim zacrtanim ciljevima nije samo strah od širenja jačeg političkog utjecaja Rusije putem te organizacije na unutarnju politiku država članica, već i razlike u vanjskopolitičkim prioritetima država članica, uključujući i ekonomsku sferu. Dio zemalja želi intenziviranje svojih odnosa s Europskom unijom, ali azijske zemlje poput Kazahstana i Kirgistana razvijaju snažne odnose s Turskom, Iranom, Indijom i posebice s Kinom. To se najšire odražava na području izgradnje ukupne infrastrukture tih zemlja te u brojnim zajedničkim projektima na planu energetske politike. Nametanje uzvratnih sankcija Rusije Europskoj uniji, koje su kao članice Euroazijske ekonomske unije prihvatile i njezine države, također nije prihvaćeno s oduševljenjem u većini država članica te organizacije. Uspostavljanje veza s jednom europskom zemljom nečlanicom Europske unije, Srbijom, ne može zamijeniti veliko jedinstveno europsko tržište, ali jednim dijelom može poslužiti kao most za dolazak proizvoda članica Europske unije preko Srbije na tržišta zemalja Euroazijske europske unije.

Euroazijska ekonomska unija u prvom redu bila je politički projekt za koji se posebno angažirao ruski predsjednik Vladimir Putin videći u njemu priliku da se ojača pozicija Rusije u tom dijelu svijeta i da se stvori snažan pandan Europskoj uniji. Sličan primjer je i stvaranje *Collective Security Treaty Organization* (CSTO) kojom je Rusija na sigurnosnom planu pokušala jače vezati dio euroazijskih zemalja uz svoju politiku.

Godine 2003. Indija, Brazil i Južnoafrička Republika osnovale su forum za dijalog IRSA (Dialogue Forum IRSA). Takvih udruživanja na raznim stranama svijeta bit će sasvim sigurno još, i upravo zbog jednostavnosti povezivanja, nepostojanja institucionalne strukture niti čvrsto postavljenih programskih ciljeva može se očekivati da će i u budućnosti sve više zemalja nastojati pronaći mogućnosti suradnje na takav neformalan način.

Koliko će iz takvih inicijativa nastajati novih međunarodnih organizacija, ovisit će u prvom redu o političkim intencijama država, kao i njihovim željama da institucionaliziraju svoju suradnju. Jedan dio tih novih aktivnosti sasvim sigurno moći će se prenijeti i na postojeće međunarodne organizacije, dok će eventualno jačanje suradnje na nekim drugim područjima otvoriti mogućnost za nastanak čvršćih oblika povezivanja i stvaranje novih međunarodnih organizacija. Pritom se postojeće međunarodne organizacije svakako moraju prilagođavati ne samo novonastalom globalnom okruženju već i čitavom nizu novooformljenih aktera koji zajedno s njima djeluju u suvremenim međunarodnim odnosima.